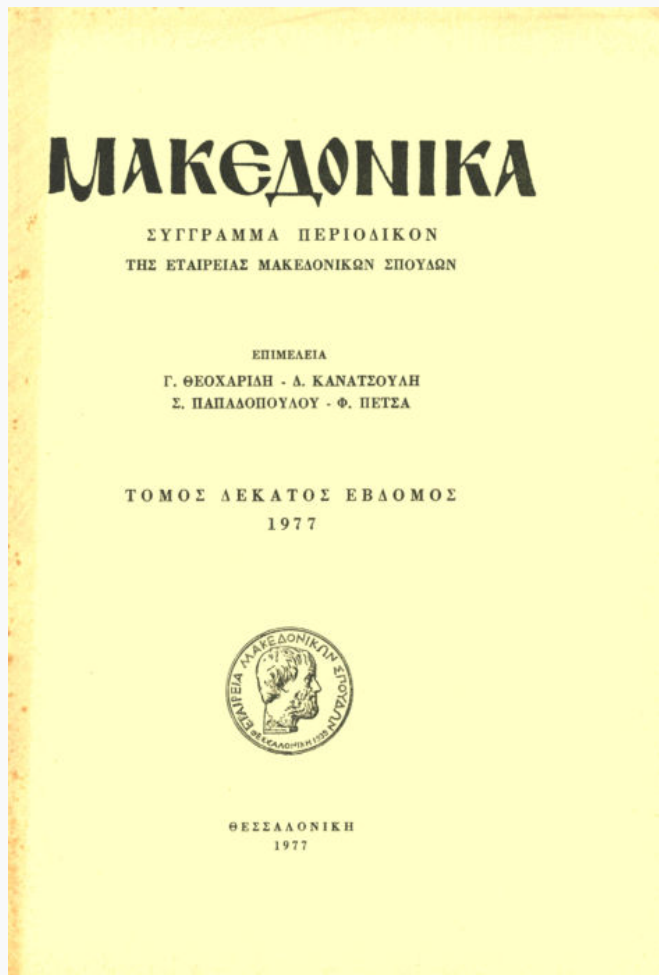

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Tomislave Marasovic, Diocletian's Palace, Little Art Books, Monuments and Collections

Φ. Πέτσας

doi: [10.12681/makedonika.385](https://doi.org/10.12681/makedonika.385)

Copyright © 2014, Φ. Πέτσας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πέτσας Φ. (1977). Tomislave Marasovic, Diocletian's Palace, Little Art Books, Monuments and Collections. *Μακεδονικά*, 17(1), 460–462. <https://doi.org/10.12681/makedonika.385>

Στὸν κατάλογο τῶν μνημείων (σ. 165-185) καὶ στοὺς πίνακες τῶν εἰκόνων, τὰ πορτραῖτα παρουσιάζονται περίπου μὲ τὴν ἴδια σειρά πού παρουσιάζονται στὸ κείμενο. Στὸν πίνακα Μουσειῶν (σ. 186-189) γίνεται φανερό ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο (κυρίως Μουσείο Ἀλεξανδρείας), πλοῦσια σὲ Πτολεμαϊκὰ πορτραῖτα εἶναι Μουσεῖα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικής. Στὴν Ἑλλάδα εἰκόνες τῶν Πτολεμαίων κατέχουν κυρίως τὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο καὶ τὸ Μουσεῖο Μπενάκη στὴν Ἀθήνα, τὸ Μουσεῖο τῆς Δήλου καὶ τὸ Μουσεῖο τῆς Θήρας. Οὐτ' ἓνα δεῖγμα, οὐτ' ἓνα ἐκμαγεῖο στὸ Μουσεῖο τῆς Θεσσαλονίκης ἢ ἄλλου στῆ Μακεδονία, ἀπ' ὅπου ξεκίνησε ἡ δυναστεία τῶν Πτολεμαίων, πού κυβέρνησε τὴν Αἴγυπτο καὶ γειτονικὲς τῆς χώρας ἐπὶ τρεῖς αἰῶνες!

Ἡ σειρά τῶν εἰκόνων στοὺς πίνακες ξεκινáει ἀπὸ κεφάλι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου σὲ ἀσημένιο τετράδραχμο (πίν. 1,1). Ὁ Ἀλέξανδρος πάλι ἡ ἀέναη πηγή. Σωστά. Ἀλλὰ κάποτε πρέπει νὰ ἐρευνηθοῦν ὅλες οἱ ἀφανεῖς φλέβες, πού, σὰν ὑπόγεια νάματα, ξεκίνησαν ἀπὸ τὴ μητροπολιτικὴ Μακεδονία καὶ γονιμοποίησαν τὸν Ἑλληνισμό. Ἡ ἐρευνα αὐτὴ πρέπει νὰ γίνῃ ἐργον τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μιά ἐλπίδα εἶναι τὰ νεοσύστατα μῆματά της: τὸ Γλωσσικὸ, τὸ Ἱστορικὸ καὶ κυρίως τὸ Ἀρχαιολογικὸ, πού μπορεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ πρωτοφανέρωτες ἄμεσες πηγές ἀπὸ ἀρχαιολογικὲς ἀνασκαφές καὶ τυχαῖα εὐρήματα.

Ὑποδειγματικὲς ἐκδόσεις, ὅπως οἱ δυὸ πρῶτες τῆς νέας σειρᾶς τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, μπορεῖ νὰ εἶναι παράδειγμα γιὰ μίμησιν.

Φ. ΠΙΕΤΣΑΣ

Tomislav Marasović, Diocletian's Palace, Little Art Books, Monuments and Collections, Beograd 1974.

Τὸ ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ στὸ Σπαλάτο τῆς Δαλματίας εἶναι γνωστὸ ἀπὸ παλιές μελέτες Ἀγγλῶν¹, Αὐστριακῶν², Γάλλων³, Γιουγκοσλάβων⁴ καὶ ἄλλων ἱστορικῶν τῆς Τέχνης. Ἀπὸ τίς νεώτερες ἐρευνες καὶ μελέτες μᾶς εἶναι πιὸ γνωστά τὰ δημοσιεύματα τοῦ ἐρευνητοῦ τοῦ Γαλεριανοῦ συμπλέγματος τῆς Θεσσαλονίκης ἀειμνήστου Δανοῦ ἀρχαιολόγου E. Dyggve⁵, καθὼς καὶ τὸ σύγχρονο περίπου ἄρθρο τοῦ N. Duval σὲ περιοδικὸ τοῦ Split⁶. Σημαντικώτατα εἶναι, ἀλλὰ καὶ λιγώτερο γνωστὰ σὲ μᾶς, ἡ νεώτερη συμβολὴ στὴν ἐρευνα τοῦ ἀνακτόρου ἀπὸ τοὺς J. καὶ T. Marasović⁷. Ἐδῶ θέλομε νὰ παρουσιάσωμε ἀπλῶς

1. R. Adam, Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalatro in Dalmatia, London 1764.

2. G. Niemann, Der Palast Diocletians in Spalato, Wien 1910.

3. E. Hébrard - J. Zeiller, Spalato, le palais de Dioclétien, Paris 1912.

4. F. Bulić - L. J. Karaman, Kaiser Diocletians Palast in Split, Zagreb 1929, C. Fisković, Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu, Rad Jugoslovenske Akademije 279, Zagreb 1950, B. Gabričević, Gradnja palace u Aspalathosu logična posljedica Diokletijanovih državnih reformi, «Slobodna Dalmacija», Split 1.5.1959.

5. E. Dyggve, Nouvelles recherches au peristyle du palais de Dioclétien à Split, Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia, I, 1-6, I-IV, Oslo 1962.

6. N. Duval, La place de Split dans l'architecture aulique de Bas-Empire, «Urbs», 1961-1962, σ. 67-95.

7. B. Gabričević - T. Marasović, Guide to the Western Part of the Underground Halls of Diocletian's Palace, Split 1959, J. καὶ T. Marasović, Pregled radova Urba-

ένα μικρό 'Οδηγό ἀγγλόγλωσσο, πού κατατοπίζει τὸ γενικὸ κοινὸ μ' ἓνα σύντομο, ἀλλὰ ὑπεύθυνο καὶ καλογραμμένον κείμενο (σ. V-XX), βιβλιογραφία (σ. XXI) καὶ εἰκόνες καλοδιαλεγμένες καὶ καλοτυπωμένες. Τρεῖς, μαζί με τὶς εἰκόνες τοῦ ἐξωφύλλου μέσα καὶ ἔξω, εἶναι ἐγχρωμες. 'Απὸ τὶς ἀσπρόμαυρες 42 περίπου εἶναι ὁλοσέλιδες καὶ 5 δισέλιδες. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται ἰχνογραφήματα ἀπὸ τὰ παλαιὰ δημοσιεύματα τῶν J. Lavallée-L. Cassas¹ καὶ A. Adam, ἀναπαράσταση τοῦ ἀνακτόρου ἀπὸ τοῦς E. Hébrard - J. Zeiller καὶ σχέδιο κατόψεως τοῦ ἀνακτόρου με ὑπόμνημα (πρβ. Μακεδονικά 14, 1974, 372-373).

'Απὸ τὸ κείμενο ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ σελίδες πού ἀναφέρονται στὰ ἀποτελέσματα προσφάτων ἐρευνῶν (πρβ. Μακεδονικά, ἔ.ἀ., σ. 371 κ.ἑ.). Οἱ νεώτερες αὐτὲς ἐρευνες ἔδειξαν ὅτι τὸ περιστύλιο εἶχε ἓνα κεντρικὸ ρόλο στὸ συντονισμὸ τῆς λειτουργικότητος τῶν μερῶν τοῦ ἀνακτόρου. 'Ανάλογη εἶναι ἡ κλιμακωμένη πορεία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς διακοσμῆσεως ἀπὸ τὴ Βόρεια (Χρυσή) Πύλη διὰ τοῦ περιστυλίου (δάπεδο 28 x 14 μ.) πρὸς τὸ πρόθυρο τῶν διαμερισμάτων τοῦ Διοκλητιανοῦ, ὅπου κορυφώνεται. 'Απὸ τὴν αὐλὴ τοῦ περιστυλίου κλίμακες γύρω ὁδηγοῦσαν στὰ ὑψηλότερα δάπεδα ὅπως σὲ ρωμαϊκὸ Forum, ἐνῶ ἄλλη κλίμακα καταβάσεως Νότον ὁδηγοῦσε στὰ νεο-αποκαλυφθέντα διαμερίσματα τοῦ ἰσογείου τῆς νότιας, πρὸς τὴ θάλασσα, πλευρᾶς, πού στὸν ὁροφο πάνω τους εἶχαν τὰ αὐτοκρατορικὰ διαμερίσματα. 'Απ' αὐτὰ κατέβαινε ὁ αὐτοκράτωρ κι ἔπαιρνε τὴ θέση του σὲ βῆμα τοῦ προθύρου κατὰ τὶς τελετὲς τῆς ἀποθεώσεώς του.

'Απὸ τὰ αὐτοκρατορικὰ διαμερίσματα τοῦ ὀ ρ ὀ φ ο υ μόνον τὸ θολοσκέπαστο vestibulum διατηρεῖ ἀκόμη σημαντικὰ λείψανα. Διατηροῦνται ὁμως σὲ καλὴ σχετικῶς κατάσταση τὰ διαμερίσματα τοῦ ἰ σ ο γ ε ἰ ο υ, πού ἀνασκάφηκαν κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες. 'Αντανεκλὸν κάπως τὴ διαρρύθμιση καὶ τῶν ἀφανισμένων διαμερισμάτων τοῦ ὁρόφου (τῶν ὁποίων ἄλλωστε διατήρησαν στὴν ἐπίχωσή τους ἀρχιτεκτονικὰ μέλη) καὶ γι' αὐτὸ ἡ μεγάλη σημασία τους ἐπαυξάνεται.

Τὰ κεντρικὰ διαμερίσματα τοῦ ἰσογείου ἐξασφάλιζαν τὴν ἐξοδὸ πρὸς τὴ θάλασσα: καὶ κατὰ τὴν ἐννοια τὸ κεντρικὸ ἄξονος τοῦ ἀνακτόρου «διὰ τοῦ περιστυλίου», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ αὐτοκρατορικὰ διαμερίσματα τοῦ ὁρόφου με κλίμακες καταβάσεως. 'Απὸ τὴν πλευρὰ τῆς θάλασσας τὸ ἀνάκτορο εἶχε σ' ὅλο τὸ πλάτος του μιὰ στοὰ στὸν ὁροφο με ἀντίστοιχη στοὰ στὸ ἰσόγειο. 'Απὸ τὶς στοᾶς γίνονταν προσιτὰ ὅλα τὰ νότια διαμερίσματα. Τὰ ἀνασκαφέντα δωμάτια τοῦ ἰσογείου ἔχουν ποικιλία στὴ μορφή καὶ στὴ διαρρύθμισή τους, ἀνάλογη με τὸν προορισμὸ καὶ τὴ λειτουργικότητά τους. Εἶναι ὀρθογώνια, τετράγωνα, κυκλικά, τριφυλλόσχημα, τετράφυλλα, τρίκλιτα, σταυροειδῆ κ.ο.κ. Σκεπάζονται με ποικίλους τρόπους, με θόλους καὶ καμάρες συνεχεῖς ἢ τεμονόμενες σὲ σχῆμα σταυροῦ. Διάδρομοι ἔδιναν ἀμυδρὸ φῶς τῆς ἡμέρας στοὺς χώρους.

Διαφορετικὴ εἶναι ἡ σύνθεση τῶν δύο συγκροτημάτων, πού ἀναπτύσσονται συμμετρικὰ ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ κεντρικοῦ ἄξονος:

nističkog biroa na istraživanju, zaštiti i uredenju Dioklecijanove palače, «Urbs» 4 (1961-1962) 67-95, T. Marasović, Prizemne dvorane Dioklecijanove palače u Splitu, Split 1966, J. καὶ T. Marasović, Dioklecijanovna palača, «Zora», Zagreb 1968, T. Marasović, Gli appartamenti dell' Imperatore Diocleziano nel suo palazzo a Split, Acta Institutum Romanum Norvegiae, IV, σ. 33-40, Ρώμη 1969, J. Marasović - T. Marasović - S. McNally - J. Wilkes, Diocletian's Palace, Report on Joint Excavations in Southeast Quarter, I, Split 1972.

1. J. Lavallée - L. Cassas, Voyage pittoresque et historique de l'Istrie et de la Dalmatie, Paris 1802.

Στό δυτικό άκρο υπάρχουν μικροί ποικιλόμορφοι χώροι με άβέβαιο προορισμό, πού άφίνουν όμως νά ύποτεθή πώς πάνω τους ήταν τά ιδιαίτερα διαμερίσματα του Διοκλητιανού. Στο μέσον της δυτικής αΐτης πλευράς υπάρχουν δύο χώροι σέ μορφή βασιλικής—μιά μονόκλιτη και μία τρίκλιτη—Ίσως γιά λατρευτικές άνάγκες του άνακτόρου. Δίνουν τό χαρακτηρισμό σ' όλη τή δυτική πτέρυγα.

Ό κεντρικός άρχιτεκτονικός πυρήνας τής ανατολικής πτέρυγος είναι διαφοροετικός. Είναι μία στωαική αίθουσα, πού πάνω της, στόν όροφο, είχε άλλη όκταγωνική μέ κόγχες. Περιβάλλεται σέ τρεις πλευρές της από μικρότερους σταυροειδείς χώρους και μεγαλύτερα δωμάτια, ενώ τό σύνολο περιβάλλεται στις τρεις πλευρές από μακρύ διάδρομο. Άναμένεται ή συνέχιση τής ανασκαφής νά βεβαιώσει ότι τά διαμερίσματα αυτά ήταν γιά τά γεύματα και ότι στό ανατολικό άκρο τής πτέρυγος θά άποκαλυφθούν Ίσως τά διαμερίσματα των γυναικών.

Ό διυλισμός πού παρατηρείται στις άρχιτεκτονικές μορφές άποδίδεται σέ άποφασισμένο ή άβέβητο συνδυασμό άρχιτεκτονικών μορφών τής 'Ανατολής, και τής Δύσεως από ένα αυτοκράτορα πού έδωσε πολιτική μορφή στη διάκριση 'Ανατολής και Δύσεως μέσα στα πλαίσια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Λουτρά μέ τις σχετικές εγκαταστάσεις τους (ύπόκαυστα, σωληνώσεις κ.λ.) άποκαλύφθηκαν σέ δυο θέσεις του ανακτορικού συμπλέγματος.

Όλα πάντως τά νέα στοιχεία του Ίσογείου του ανακτόρου είναι δευτερεύοντα, ενώ τά σωζόμενα του όρόφου μένουν ξαματωμένα από τό μεγαλύτερο μέρος του άρχιτεκτονικού, του γλυπτικού και του χρωματικού τους διακόσμου. Τά καλύτερα διατηρημένα είναι τό Μανσαλειό του Διοκλητιανού και ό ναός του Διός, πού διατηρούν άνάγλυφα θυρώματα, κοσμητές, φανώματα, τόξα κ.λ. Αΐτά είναι γνωστά από παλαιότερες μελέτες.

Νέα στοιχεία ήλθαν στο φώς κατά τά τελευταία έτη γιά δυο μικρότερες ροτόντες, πού ήταν γνωστές από περιγραφή του 16ου αιώνας, άλλ' έν τφ μεταξύ είχαν άφανισθή τά λείψανά τους άνάμεσα σέ νεότερα κτίσματα.

Στά δυο βόρεια τεταρτημόρια του ανακτόρου μόνον άραιά λείψανα διατηρούνται άνάμεσα στις νεώτερες κατασκευές: μέρη τοίχων, πεσσοί, πού-και-πού παράθυρο ή τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου. Από τους κύριους δρόμους (decumanus και cardo maximus) τμήματα διατηρούν τό άρχικό τους πλάτος και μερικούς από τους κίονες των κιονοστοιχιών τους. Σ' αυτό τό βόρειο τμήμα του ανακτόρου και κοντά στην 'Ανατολική Πύλη και στο Περιστύλιο οι νεώτερες έρευνες άποκάλυψαν καλοδιατηρημένους όχετους, πού μαζί μέ τό θαυμάσια διατηρημένο ύδραγωγείο παρά την Σάλωνα (Solin) δίνουν μία ιδέα του ύψηλου επιπέδου των εγκαταστάσεων ύγιειας και καθαριότητας στην 'Α σ π ά λ α θ ο. Αυτό είναι τό όνομα αΐτης τής άλλοτε ελληνικής άποικίας ('Ασπάλαθος—Spalato—Split).

Οί νεώτερες τυχές του ανακτόρου και του Σπαλάτου (σ. XVII κ.έ.) ενδιαφέρουν λιγώτερο. Άν έξέθεσα έδώ μέ κάποιο πλάτος τό περιεχόμενο ενός μικρού 'Οδηγού, είναι γιati τό άνάκτορο του Διοκλητιανού ενδιαφέρει κάθε μελετητή του ανακτορικού συμπλέγματος του Γαλερίου και τής Θεσσαλονίκης γενικότερα. Μέ τά δικά μας στο νοΐ έκαμα μία έπίσκεψη στο Σπαλάτο μέ την άπαραίτητη προετοιμασία και μέ τον άναπόφευκτο προβληματισμό ύστερα.

Έντόπωση προκαλεί ή φροντίδα πού καταβάλλουν οι Γιουγκοσλάβοι άρμόδιοι γιά την έρευνα, τή μελέτη, τή συντήρηση και τή διεθνή προβολή του παλατιού. Ή μέριμνα αΐτη γίνεται φανερή και στο μικρό εκλαϊκευτικό όδηγό μέ την άρτια τυποτεχνική εμφάνιση, πού άδικείται μόνον από λίγα μεταφραστικά και πιο πολλά τυπογραφικά λάθη του άγγλικού κειμένου.